

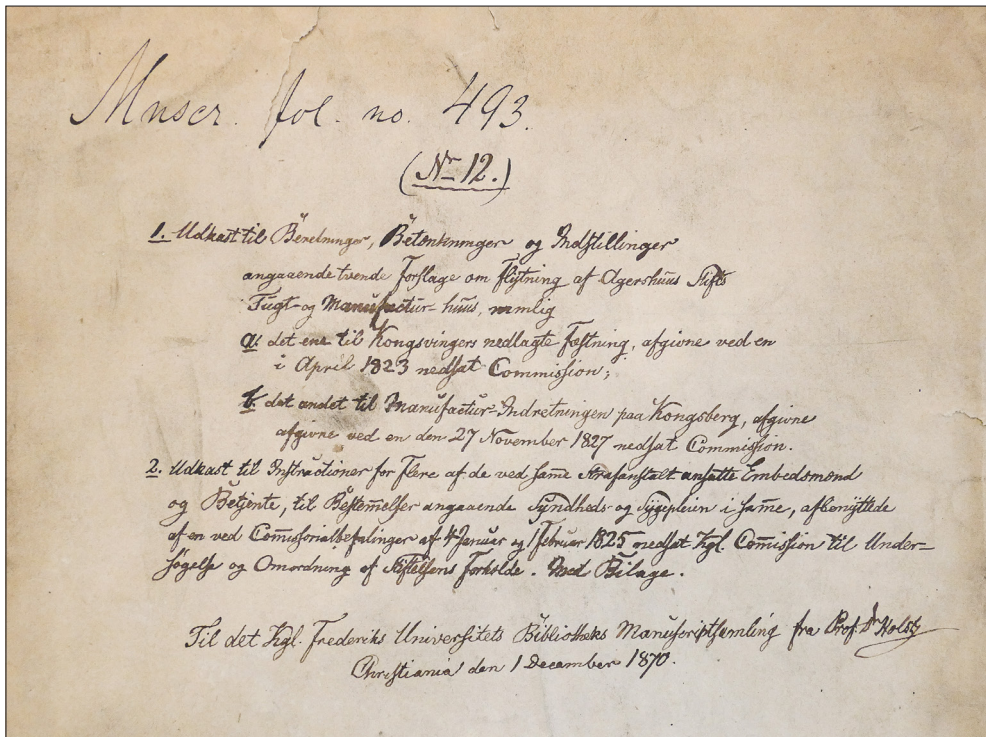
Holst gjennom håndskrift

Michael 2017; 14: 343–57.

Det er lite arkivmateriale som kan belyse Frederik Holsts liv og arbeid, ut over hans publikasjoner. Imidlertid leverte han et halvt år før sin død inn en samling dokumenter til Universitetet i Christiania. Utvalget av dokumenter og hans håndskrevne følgeskriv forteller kanskje noe om hvilket ettermæle han ønsket seg.

Frederik Holst (1791–1871) står fram i medisinhistorien som en meget interessant person. Men det er gjennom hans faglige arbeider vi lærer ham å kjenne, mens *personen* Holst forblir relativt utydelig. Især mot slutten av hans liv mister vi ham av syne. Det er ikke hittil funnet noe fotografi av ham, på tross av at portrettfotografi var begynt å bli populært i 1860-årene. Var han en sky og beskjeden natur som mer enn andre ikke ville stikke seg fram. Eller var det noe annet i veien? Vi vet det ikke. Men det er like fullt en diskrepans mellom den utadvendte fagmannen og den fjerne personligheten.

Holst var professor fra 1824 til 1865, altså i 41 år. Han var vitenskapelig aktiv fra ca. 1814, og vi vet ikke noe om hans arbeidssituasjon etter pensjoneringen. Dette betyr at han hadde en periode på godt over 50 år bak seg da han 1. desember 1870 leverte inn en bunke papirer til Universitetsbibliotekets manuskriptsamling (figur 1). Det var en 79 år gammel mann som da ga fra seg et materiale som kan gi et noe mer nyansert innblikk i hans faglige aktivitet enn hans publikasjoner gjør. Men fra et så langt faglig liv må dette bare være et meget lite utvalg av hans etterlatte dokumenter. Siden han hadde levert dem inn selv, må vi anta at han selv har valgt ut stoff som skulle samsvare med det ettermæle han ønsket seg. Et halvt år senere, 4. juni 1871, døde han. Alderdomssvakheter er oppgitt som årsak. Holst hadde lagt ned pennen for godt.

Figur 1: Holsts følgeskriv om fængelspapirene. (Foto: Øivind Larsen)

Dokumentene i Nasjonalbibliotekets manuskriptsamling i Oslo

Figur 2 viser en oversikt over det som finnes av Holst-materiale i Nasjonalbibliotekets avdeling i Henriks Ibsens gate 110 i Oslo¹. Her er det originaldokumenter som belyser en lang rekke viktige saker i Holsts samtid, og mange av dem ser ut til å være velegnede utgangspunkt for separate studier.

Eksempelvis er det flere arkivsaker som gjelder arbeidet med en ny medisinallovgivning for Norge, der Holst var en sentral person gjennom lang tid.

Holst må også anees som en krumtapp i etableringen og driften av det nye Rikshospitalet gjennom en periode på mer enn tretti år, og dette finnes det arkivstoff om.

Håndteringen av de sinnslidende i Norge var et tema som opptok Holst hele livet. Her finnes blant annet utkastet til innstillingen om saken av 1827.

¹ Tidligere adresse: Drammensveien 42.

Koleraen kom som et akutt, medisinsk problem som med rette skremte opp og nærmest rystet befolkning og helsevesen i mange land, deriblant Norge, og her spilte Holst en ansvarsfull rolle som den øverste faglige og formelle autoritet. Dette er også representert i manuskriptbunken.

Hans tretti år lange engasjement i å lage en ny farmakopé for Norge må ha vært et pirkearbeid uten like. Til denne saken foreligger det også et manuskript i samlingen.

Holst som menneske

Allerede gjennom dokumentasjonen til de her nevnte temaene fornermer vi Holsts engasjement for medmennesker. Han hadde vært elev ved Christiania Katedralskole, og der har han åpenbart fått en grundig utdanning, også i etiske spørsmål. Figur 3 viser innledningen til en skolestil med tittelen «Hva forstaaes med Løgn...» og den drøfter om det finnes omstendigheter, da man som en sann kristen likevel kan tillate seg å tale usant. Figur 4 viser at han fikk en god karakter for stilen. Lærerens signatur «D» må være skolens religionslærer Christian Døderlein d.y. (1782–1839)².

Figur 5 er en kommentar til det som ofte framholdes, at norske doktorander måtte ha assistanse ved disputasen på grunn av sviktende latinkunnskaper. Vel hadde Frederik Holst en *respondent* ved sin side ved forsvaret av doktorgraden, men han var selv ingen novise i latin, kfr. denne stilen fra København i 1810, det året han avla examen artium.

En sak vi ikke må glemme ved studiet av Holsts mangfoldige virksomhet er at han hele tiden var universitetslærer med studenter under sitt kateeter. Det var få lærere og mange fag, slik at til en viss grad måtte alle gjøre alt. Det var ganske vanlig at en student tok notater på professorens forelesninger og så lagde et håndskrevet kompendium som ble sannsynligvis ble sirkulert, eller etter hvert mangfoldiggjort med datidens reproduksjonsteknikker og innbundet som en bok. En slik håndskrevet bok ligger ved i manuskriptsamlingen (figur 6). Blar man i den, finner man Holsts usedvanlig ryddige og greie framstilling av *Therapia generalis*, medisinsk behandling i sin alminnelighet.

Hjertesaken – fengslene

Gjennom hele sin karriere arbeidet Frederik Holst med en gruppe i samfunnet som levde under vanskelige kår, nemlig fanger³. Og det var relativt mange flere som hadde stelt seg slik at de var blitt satt i fengsel på 1800-tallet enn senere. Fangene skulle underkastes en straff som skulle være nettopp

2 Personlig meddelelse 2017, Ernst Hugo Bjerke, Oslo Katedralskoles bibliotek.

3 Larsen Ø. Frederik Holst og fengslene. *Tidsskr Nor Legefören* 2001; 121: 3556-60.

Arkivskaper: Frederik Holst (1791–1871)

Signatur		Tittel
Ms.fol. 487		Utkast m.m. til Lov om Medicinalvæsenet i Norge.
Ms.fol. 487:a	1844	Udkast til Lov om Medicinalvæsenet i Norge med Motiver og Bilage. Ved den 23 Juli 1834 udnævnte Kgl. Commission afgiven den 2 Mai 1844. – Udkast og Motiver trykte og oversendte til Auctoritetens og andre Sagkyndiges foreløbige Bedømmelse i Juni 1844.
Ms.fol. 487:b	1847	Forslag til Lov om Medicinalvæsenet i Norge med Motiver og Bilage. Ved den samme Commission afgiven den 5 Marts 1847. Forslag og Motiver trykte i 1847.
Ms.fol. 487:c		Skrivelser, Erklæringer, Betænkninger, Bedømmelser (skriftlige og trykte) m.m. angaaende Medicinal-Lovcommissionens baade Udkast og Forslag til Lov om Medicinalvæsenet i Norge.
Ms.fol. 488		Forskjellige utkast m.m. vedkommende Rikshospitalet.
Ms.fol. 488:1		Udkast til Skrivelser, Betænkninger, Indstillinger m.m. om Righospitalet og dermed forenede Fødselsstiftelse ved en den 22 Marts 1825 udnævnt Kgl. Direction. Med Bilage, deriblandt flere om andre Sygehuuse i Riget.
Ms.fol. 488:2		Udkast til «Historisk Underretning om Righospitalet indtil Udgangen af 1826». Ved Prof. Holst.
Ms.fol. 489		Udkast til Beretning, Betænkning og Indstilling om Sindssygeværnets Tilstand i Norge og Forslag til en hensigtsmæssigere Indretning af samme. Den 27 April 1827 afgiven ved en den 1 Juli 1825 udnævnt Kongelig Commission. – Med en Samling af statistiske Tabeller om Sindssyge i Norge og andre Bilage.
Ms.fol. 490		Udkast til Skrivelser fra de Kgl. Cholera-Central-Commissioner, udnævnte den 10 Juni 1831 og 19 November 1847. Med Bilage.
Ms.fol. 491		Diverse vedrørende Pharmacopoea norvegica.
Ms.fol. 491:a		Skrivelser, Betænkninger, Indstillinger fra den under 7 April nedsatte Commission til Udarbeidelse af Pharmacopoea norvegica. Her også: Forhandlinger i Pharmacopoe-Commissionen og Christianias Børs- og Handels-Comite i Forening angaaende Gjenstande for Apothekeres og Kjøbmænds Handel.
Ms.fol. 491:b	1820	Udkast til en Deel af en Pharmacopoea norvegica efter den ældre Pharmacopoe-Commission, udnævnt ved K. R. af 13 Octobr 1820. Med nogle til samme hørende Documenter. Se også Ms.4° 698.
Ms.fol. 492		Udkast til reglement for pharmaceutisk Examen og Discussioner herom i Examens Commissionen, hvilket havde tilfølge Loven af 2 Juni 1836 om denne examen.
Ms.fol. 493		Materiale vedrørende fængselsvesenet i Agershuus Stift.
Ms.fol. 493:1	1823–1827	Udkast til Beretninger, Betænkninger og Indstillinger angaaende tvende Forslage om Flytning af Agershuus Stifts Tugt- og Manufacturhuus, nemlig a. det ene til Kongsvingers nedlagte Fæstning, afgivne ved en i April 1823 nedsat Commission, b. det andet til Manufactur-Indretningen paa Kongsberg, afgivne ved en den 27 November 1827 nedsat Commission.
Ms.fol. 493:2	1825	Udkast til Instructioner for flere af de ved samme Strafanstalt ansatte Embedsmænd og Betjente til Bestemmelser angaaende Sundheds- og Sygepleien i samme, afbenyttede af en ved commissorialbefalinger af 4 Januar og 1 Februar 1825 nedsat Kgl. Commission til Undersøgelse og Omordning af Stiftelsens Forholde. Med Bilage.

Figur 2: Frederik Holst-manuskripter i Nasjonalbiblioteket, Oslo.

Signatur		Tittel
Ms.fol. 494	1838	Frederik Holst: Diverse materiale med tilknytning til hans studiereise til utlandet i 1838.
Ms.fol. 494:a	1838	Uddrag af Værker om Fængselsvæsen, samt Brevvexling med fængselskyndige Auctoriteter og Mænd i Udlandet ved Professor Dr. Holst, før, under og efter Hjemkomst fra en ifølge Kgl. Befaling af 20 Februar 1838 foretagen Reise til Udlandet som Medlem af den ved Kgl. Commissorium af 10 September 1837 nedsatte Strafanstalt Commission.
Ms.fol. 494:b		Udkast til Beretning om samme Reise. (Beretningen, 300 Ark med Tegninger og Tabeller, afgiven til og benyttet af Strafanstalt-Commissionen, oppbevares utrykt i Justits- og Politi-Departementet.)
Ms.fol. 494:c		Udkast til «Andet Afsnit: Om de nyere Fængselssystemer» (hovedsagelig bygget paa Reiseberetningen see b.) af den samme Commissions Beretning, Betænkning og Indstilling med Bilage, de fleste hørende til første og andet Afsnit.
Ms.fol. 4407	1802–1831	Dokumentsamling vedrørende stervboet etter dansk ingeniørmajor Jacob Hansen Steffens og hans kone. 1802–1831. Papirene har antagelig vært i professor Frederik Holsts eie, gift med Steffens' datter. 2 esker.

Forfattet av Frederik Holst (1791–1871)

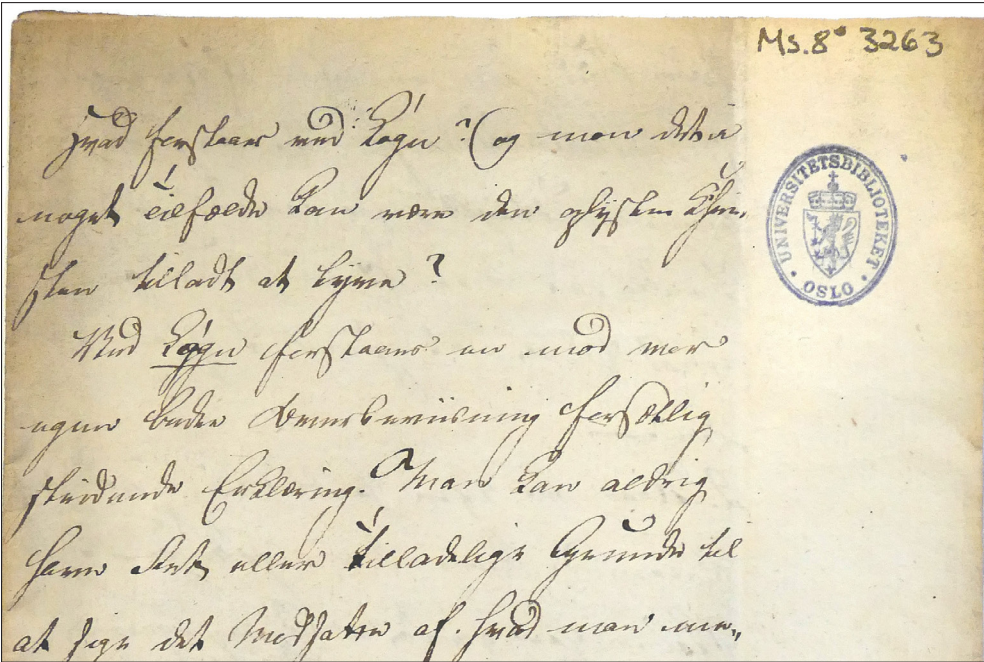
Signatur		Tittel
Ms.8° 3263	1810–1844	Frederik Holst: Danske og latinske stiler. De latinske datert 1810–11, de danske udatert. 12 legg. En avskrift av sønnen Axel Holsts artiumsvitnemål fra 1844 vedligger.
Ms.fol. 495		Udkast til Bemærkninger ved Hs. Hd. Kronprinds Oscars Skrift «Om Straff och Straffanstalter, Stockholm 1840», ifølge Høistsammes Opfordring afgiven og oversendt af Prof. Dr. Holst med 3 Bilage. (Saavidt vites ikke trykte.)
Ms.forelesn. 267	1828	F. Holst: «Forelæsninger over Therapia generalis.»

Brev fra Frederik Holst (1791–1871) til:

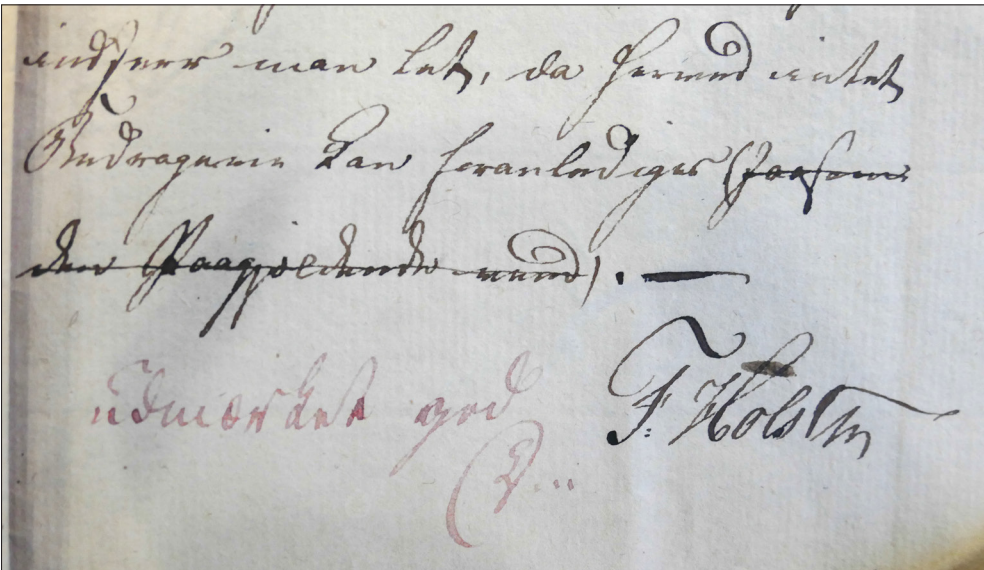
Signatur	Navn/Datering
Brevs. 291	Julius, Nikolaus Heinrich 1844.04.05 Kopi fra Stargardt-katalog 670 (1998), med omtale: Trykt invitasjon. Medundertegnet av bl.a. Frederik Holst.

Brev til Frederik Holst (1791–1871) fra:

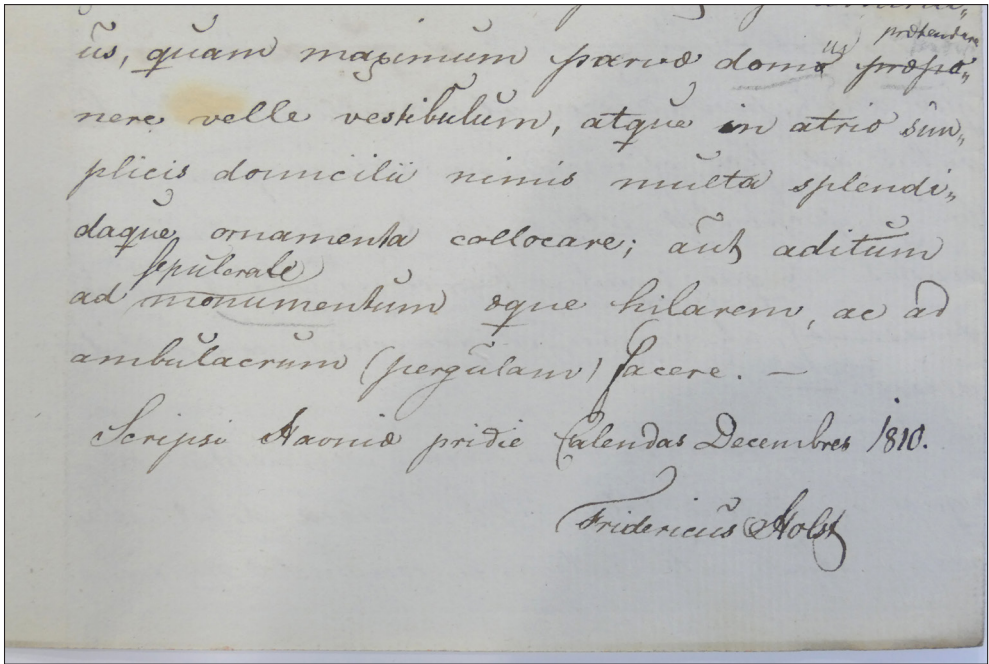
Signatur	Navn/datering
Brevs. 70	Rathke, Jens 1843.03.10
Ms.fol. 584: C:7:g	Wergeland, Henrik 1838.10.14 2 attester vedligger.
Ms.fol. 584: F:53	Wergeland, Henrik 1843.03.27 2 sammenhengende bl. Vedlegg: 1) «Gjenpart af en Skrivelse fra Doktor Levertin til Bureauchef H. Wergeland, dateret Stockholm 21. Marts 1843». 2 bl. 2) «Kgl. Leidebrev for dem af den jødiske Religion som ifølge det skandinaviske Naturforskerselskabs...» 12. okt. 1843. 2 bl. 3) Brev fra Schmidt (Justisdepartementet) til professorene Hansteen og Holst 23. okt. 1843. 2 sammenhengende bl. 4) Brev fra Schmidt (Justisdepartementet) til professorene Hansteen og Holst. 2 nov. 1843. 2 sammenhengende bl.

Figur 3: Stil om løgn fra Christiania Katedralskole. (Foto: Øivind Larsen)

Figur 4: Stil med lærerens karakter. (Foto: Øivind Larsen)

Figur 5: Stil på latin 1810. (Foto: Øivind Larsen)

det, en straff, men fengselsoppholdet skulle også ta vare på fangen, blant annet ved ikke å ødelegge helsen, og dessuten rehabilitere vedkommende til et liv etter endt soning.

I dette viser Holst hele tiden et humant sinnelag. Han var på studiereiser, og figur 7 viser notater fra England fra 1838. Utenlandsreisen var forberedt gjennom korrespondanse, og figur 8 viser eksempel på et brev til franske kolleger.

Både når det gjaldt bygging av sinnssykeasyl, som Holst hadde vært engasjert i fra 1820-årene, og når det gjaldt fengsler, var Holst tilhenger av en såkalt panoptisk utforming⁴. Ut fra en sentralbygning strakte det seg fløyer utover i en stjerneform. All kommunikasjon og overvåking skjedde via sentralbygget. Holst hadde i 1820-årene tenkt seg at vårt første asyl, Gaustad, skulle bli slik⁵. Men det var finansieringsvansker som forsinket saken. Da Gaustad sto ferdig om lag tretti år senere, hadde ikke minst

4 I arkitekturhistorisk litteratur brukes ordet *panoptisk* litt forskjellig, ettersom det rent språklig bare betyr at «man kan se alt», slik at en sirkelformig fengselsbygning der man fra et utsiktspunkt i midten kan se inn i cellene, også er *panoptisk*. Men Holsts bruk av ordet gjelder stråleformede bygninger der korridorene kan overvåkes fra sentrale vaktrom, men ikke cellene.

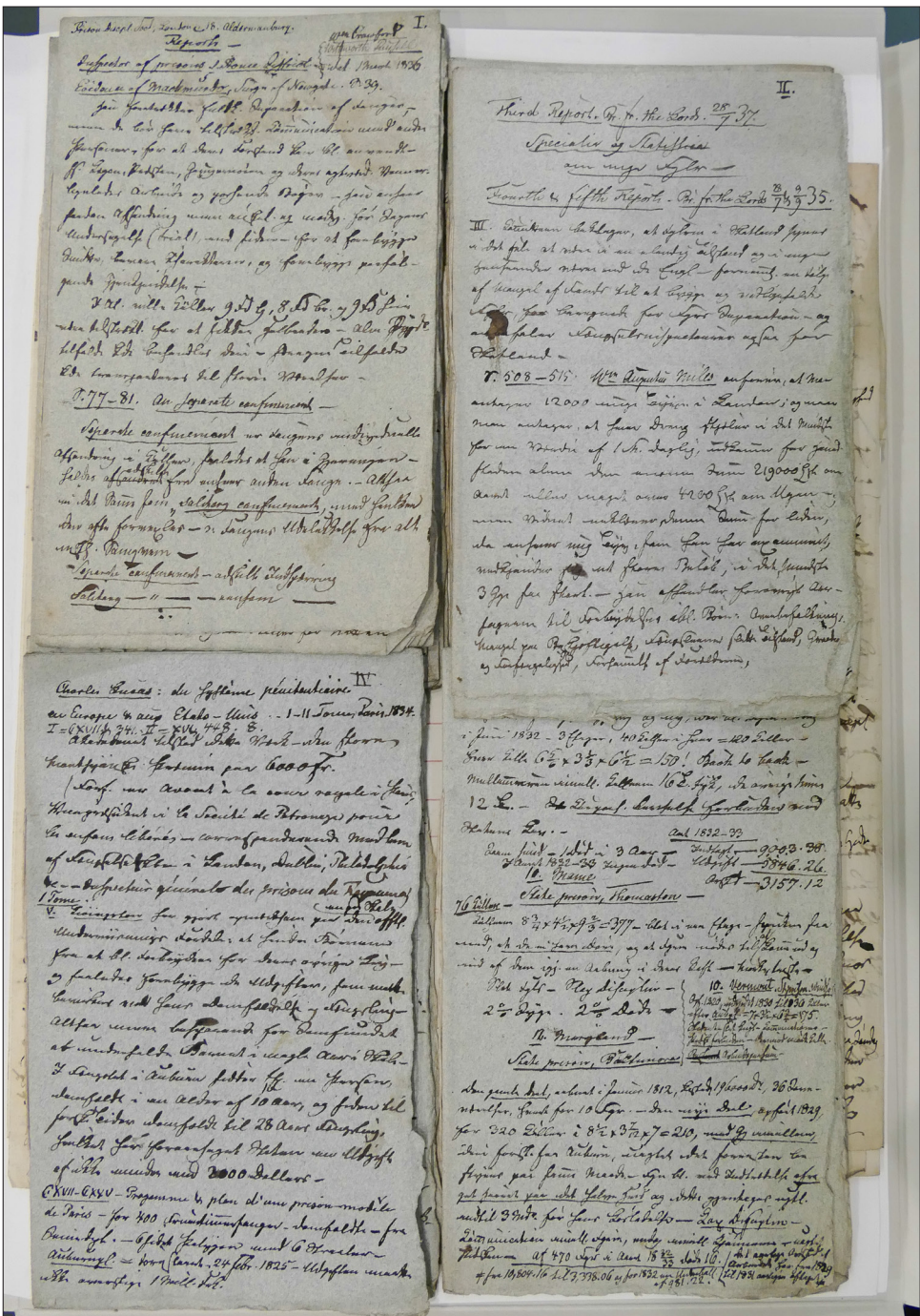
5 Larsen Ø. Sykehuset som aldri ble bygd. *Tidsskr Nor Lægeforen* 1986; 106: nr. 2, forside, V-IX.

Forelesninger,
over
Therapia generalis,
foredraget
af
Professor medicine,
F. Holst.

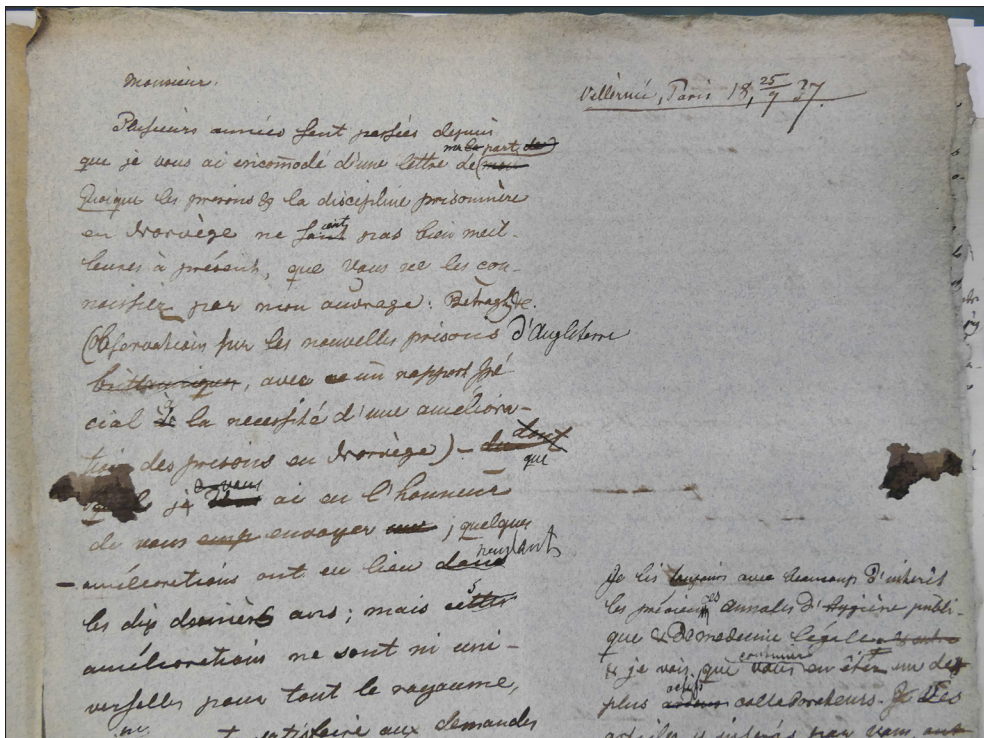
Christiania. 1828.

H. Holst

Figur 6: Forelesningsreferat 1828. (Foto: Øivind Larsen)

Figur 7: Notater om fængsler fra utenlandsreisen 1838. (Foto: Øivind Larsen)

Figur 8: Fra Holsts utenlandskorrespondanse om fengselsaken. (Foto: Øivind Larsen)

forandringer innen psykiatrien som fag gjort at en annen arkitektur ble valgt⁶. Arkitekten Heinrich Ernst Schirmer (1814–1887) hadde da tegnet et asyl med større fleksibilitet, dersom den primære hensikten med å ha de sinnslidende i et asyl ikke bare var å oppbevare dem, men å behandle dem med bedring eller helbredelse som mål.

Men for et fengsel var hovedoppgaven fortsatt oppbevaring. Derfor var det panoptiske systemet fortsatt det aktuelle. Figur 9 viser et bilde fra et *Skilling-magazin* som ligger blant manuskriptene. Det viser Pentonville-fengslet i England, åpnet 1842. Det er panoptisk, og her gjaldt *Philadelphia-systemet*, der fangene var isolert i cellene hele tiden, både i arbeid og fritid, men hadde anledning til å snakke med personalet. Holst var opptatt av det umenneskelige i *Auburn-systemet*, der fangene riktignok fikk være sammen, men der talens bruk ble strengt straffet. For Holst var Pentonville-utformingen et ideal. Holst skrev ikke så mye henvendt til offentligheten, men

6 Larsen Ø. Hvorfor har Gaustad sykehus fløyer som ligger bak hverandre? *Tidsskr Nor Legeforen* 1985; 105: nr. 12, forside, V.

Figur 9: Pentonville-fengslet i Skilling-magazin. (Foto: Øivind Larsen)

blant papirene ligger også et nummer av *Skilling-magazinet*⁷ der han har en større, populær artikkel hvor han legger fram sin argumentasjon (figur 10).

Holsts omfattende studiereise til utlandet i 1838 for å se på fengselsforhold var tydeligvis ganske spesiell i sin grundighet. Figur 11 viser et utsnitt av en gjenpart av et brev til Holst fra Justisdepartementet, datert 11. januar 1841. Der heter det blant annet angående reiseberetningen som Holst hadde datert 18. desember 1840:

«... er det Departementet en behagelig Pligt at bevidne sin Erkjendelse af den særdeles Kyndighed, Nidkjærhed og Omhu, hvorved Professoren sees at have røgtet det ham overdragne Hverv, ligesom man ikke omtvivler, at det af Reisen vundne Udbytte og den Fremstilling, som deraf er givet i hiin Beretning, vil være den ærede Commission til væsentlig Nytte under dens videre Forhandlinger.»

Når vi i dag går forbi Botsfengslet i Oslo, ferdig 1851 (figur 12), er det arkitekt Schirmers verk vi ser⁸. Men det er bare små detaljer som skiller

⁷ *Skilling-magazinet* 1840, nr. 48.

⁸ Bogen I, Hvattum M. Heinrich Ernst Schirmers studiereise til England, 1843-44. *Kunst og kultur* 2013; 96, nr. 2, 66-79.

et Afrids af dette ædle Dyrs Naturhistorie og flere Træk af dens Klogskab og Mod. Vi kunne derfor uden videre henvisse vore Læsere til nævnte Sted.

Om de sanitaire Forholde i Fængsler efter nyere Systemer.

Bed Profesfor Dr. F. Holst.

Udtag af et Foredrag i de skandinaviske Naturforskeres Sammenkomst i Kjøbenhavn, i det almindelige Møde den 7 Juli 1840*).

Forfatteren, som i afoigte Aars Møde i Gothenborg gav en Fremstilling af de nyere Fængselsystemers Væsen, Diemed, Virkninger og indtil den Tid havde Sjæbne,** meddelte i dette Møde Resultatet af hans egne og Andres noiere Undersøgelser af disse Systemers Virkninger paa Fangerens Helbred, fordi de i denne Henseende vakte Betænkneligheder fortiden maaskee ere de eneste, der endnu staae tilbage at høve for at staafe Systemerne en almindelig Antagelse.

Man har beskylt de nyere Fængselsystemer for, at de skulde skade Fangerens baade legemlige og mentale Helbred mere, end de ældre, og at

Befolkning paa de respective Steder, viser sig endnu langt fordeeligtere for Philadelphiasystemet; thi imedens den i de ældre Fængsler er 1,32% og i Auburnfængsler 0,82 høiere, er den i Philadelphiasfængsler kun 0,37% høiere, end iblandt de frie Indvaanere i de Lande, hvori Fængslerne ere anlagte.

Det maa alligevel bemærkes, at Dødeligheden i Cherry Hill og Pittsburg, tvende efter Philadelphiasystemet bestyrede Straffeanstalter i Pennsylvania, er høi i Sammenligning med den i andre Fængsler baade efter samme og andre Systemer; men dette er en naturlig Følge af, at i hine optages et flere Gange større Antal af farvede Fanger, end i nogen af de øvrige Straffeanstalter i de førnævnte Stater; thi iblandt dem er Dødeligheden langt større baade i den frie Befolkning og i Fængsler, end iblandt Amerikas hvide Befolkning.

I at forklare Aarsagen til den forskjellige Dødelighed efter anførte Systemer, maa med Hensyn til Fængsler efter ældre Systemer anmærkes, at de sjelden besidde den fornødne Stærkelse, at deri ikke behørigt sørges for Reenlighed; og, med Hensyn til dem efter nyere Systemer, den forskjellige Strengthed, som Gjennemførelsen af det antagne System fordrer.

Saaledes kræver Auburnsystemet, efter hvilket Fangerne afføndres om Natten, hver i sin Celle, men arbeide om Dagen i Forening under Løshed, og

Figur 10: Holst vender seg til publikum gjennom Skilling-magazinet i fengselsaken. (Foto: Øivind Larsen)

dette bygget fra de panoptiske prinsippene Holst hadde argumentert for siden 1820-årene. Schirmer hadde også vært på studiereise til England i 1843-44 og sett på fengsler, og da for øvrig sammen med datidens oppadstigende stjerne i norsk psykiatri, svogeren Herman Wedel Major (1814–1854) som hadde vært sentral i utformingen av asyllet på Gaustad, da dette endelig ble bygd og kunne åpnes i 1855. Men for Botsfengslets vedkommende er det nok like mye Holst vi ser som Schirmer.

Kronprinsen

I unionstidens Norge på 1800-tallet var den senere konge Oscar I kronprins fram til han overtok ved sin far Karl Johans død i 1844. Oscar I var mye i Norge, og i denne forbindelse er det viktig at fengsler og fangepleie var en av hans store interesser. I 1840 ga kronprins Oscar ut en bok om straff og straffeanstalter, der han drøftet forskjellige fangebehandlingsprinsipper, men konkluderte med at Philadelphiasystemet var beste egnet. Denne boka ble utgitt på mange språk, deriblant på norsk. Den ble oversatt av Henrik

Missions Skrivelser af 18de December sidde
den modtagne Beretning fra Professor
Holst om den af ham, ifølge Kongelig Re-
solution af 20: Februar 1838, foretagne Rei-
se i Udlandet for at skaffe sig nærmere
Kjendskab til de dæverente Fængsler med
Videne, er det Departementet en behagelig
Pligt at bevidne sin Erkjendelse af den
særlige Kyndighed, Nidkærhed og Omhu
hvormed Professoren sees at have røgtet
det ham overdragne Hver, ligesom man
ikke omtvivler, at det af Reisen vundt

Figur 11: Anerkjennende departementsuttalelse om reisen for å studere fengsler.
(Foto: Øivind Larsen)

Wergeland (1808–1845). Wergeland har også skrevet et omfattende etterord⁹.

Figur 13 viser hvorfor vi trekker fram denne saken i en omtale av Frederik Holst. Kronprinsen sendte ham nemlig bokmanuskriptet på forhånd og ba ham om kommentarer. Disse kommentarene finnes i den mangfoldige manuskriptbunken ved Nasjonalbiblioteket og er nok et bevis på den høye faglige posisjon Frederik Holst hadde i samtiden.

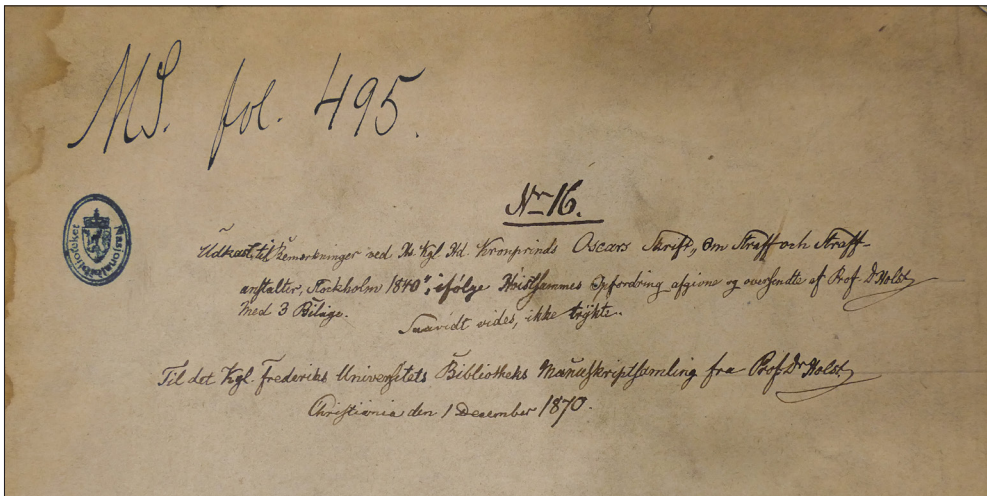
Hvorfor så stille i eldre år?

Når man ser bakover på historien, er det lett å glemme at et hundreår faktisk er hundre år. Holsts virke strakte seg over mer enn et halvt århundre. Han hørte hjemme i sin tid. Samfunnet, ikke minst det norske, gjennomgikk en formidabel forandring på denne tiden. I 1850- og 1860-årene var Frederik Holst blitt en eldre mann og det kan ha gjort sitt til hans historisk

⁹ Oscar I. *Om Straf og Straffeanstalter*. Christiania, Chr. A. Wulfsberg, 1840.

Figur 12: Botsfengslet i Oslo. (Foto: Øivind Larsen 2017)

Figur 13: Holsts følgeskriv til uttalelsen om kronprins Oscars bokmanuskript. (Foto: Øivind Larsen)

sett neddempede profil. Hans kone døde i 1866 og vi vet ikke hva det kan ha betydd for ham, følelsesmessig og praktisk.

Men det kan også være at nå var det kommet så mange andre inn på de feltene han hadde arbeidet, f. eks. de yngre Major og Schirmer når det gjaldt henholdsvis psykiatri og fengsler. Det var ikke pionertid på samme måte lenger som da Holst var yngre. Og tidsskrifter hadde funnet sin form, både her hjemme og ute i verden. *Norsk Magazin for Lægevidenskab* hadde overtatt *Eyrs* rolle, men nå drevet av en profesjonell organisasjon.

Det var en tid for alt, også for Frederik Holsts liv og virke.

Øivind Larsen

oivind.larsen@medisin.uio.no

Universitetet i Oslo

Institutt for helse og samfunn